

Олексій БАЛУХ

**ВОЄННО-ПОЛІТИЧНЕ СТАНОВИЩЕ «ШИПИНСЬКОЇ
ЗЕМЛІ» У СКЛАДІ МОЛДАВСЬКОЇ ДЕРЖАВИ У ДРУГІЙ
ПОЛОВИНІ XIV – СЕРЕДИНІ XV СТ.**

У статті на основі аналізу джерел і монографічної літератури досліджено воєнно-політичне становище Шипинської землі у складі Молдавської держави в контексті історії Північної Буковини, молдавсько-польські та молдавсько-угорські відносини, що стосувалися буковинського краю.

Ключові слова: Шипинська земля, Північна Буковина, Молдавська держава, військово-політичні відносини, Польща, Угорщина.

Алексей БАЛУХ

**ВОЕННО-ПОЛИТИЧЕСКОЕ ПОЛОЖЕНИЕ «ШИПИНСКОЙ
ЗЕМЛИ» В СОСТАВЕ МОЛДАВСКОГО ГОСУДАРСТВА ВО
ВТОРОЙ ПОЛОВИНЕ XIV – СЕРЕДИНЕ XV ВВ.**

В статье на основе анализа источников и монографической литературы было исследовано воєнно-політичне положення Шипинської землі в складі Молдавського господарства в контексті історії Северної Буковини, молдавсько-польські і молдавсько-венгерські відносини, котрі зачігали інтереси регіону.

Ключевые слова: Шипинская земля, Северная Буковина, Молдавское государство, воєнно-політичні відносини, Польша, Венгрия.

Oleksiy BALUKH

**MILITARY AND POLITICAL SITUATION IN SHYPYN LAND
AS A PART OF MOLDAVIAN STATE FROM 50-s OF THE XIV
CENTURY O 50-s IN THE XV CENTURY**

Complex analysis of military and political relations in North Bukovynian region from 50s of the XIV century to 50s in the XV century led to several generalizing conclusions.

Beginning with the 50s of the XIV century detachments of Hungarians and Volokhs conquered the lands between Upper Siret and Middle Dniester, and the most of Halychyna and Pokuttia with the Cheremosh valley became a part of the Kingdom of Poland.

In late 50-s and late 60-s of the 14th century the power in Moldavian province was seized by the voivode Bogdan of Maramuresh who took the field with the help of local population against the power of Hungarian king in this region and became Moldavian ruler. To establish his rule he had to repeatedly strike off Hungarian attacks and defeat the troops of Polish king in Shypyn land. Having separated from Hungary and asserting itself as an independent state formation with a state status partly comprising some territories of the former Halyts province (Seretshchyna, Shypyn land), Moldavian province acquired a new neighbor in the north-western border – the Kingdom of Poland. Under such circumstances Bukovynian land became a part of Moldavian state for 400 years.

With the creation of Polish-Lithuanian block under Jagiellon union Moldavian voivode Petru I Musat compiled dynasty marriage with the Hedeminovych and recognized Polish suzerainty over Moldavia in 1387, ensuring territorial wholeness of the country and its protection from other states, mainly Hungary and the Golden Horde. Therefore, in relations with Poland they tended to interpret Shypyn land “separately” as its possession envisaged formal guarantees on the part of Polish king who was considered to be official heir of Halychyna land and, consequently, could have a claim on Shypyn land or impose a feudatory status on it. However, the focal aim of Polish diplomacy was providing suzerainty over Moldavian state. Moldavian voivodes took it into consideration and used the conclusion of vassal duties to the king of Poland to keep Shypyn land. During the intestine war for the throne gripping Moldavia in the 30-s – 50-s of the XV century Poland intensified its intervening in domestic political fight, supporting certain candidates to the throne against others and using this situation to make voivodes dependent as vassals to Polish crown. Nevertheless, in mid XV century the lands in Upper Suceava, Siret, Upper Poprutia and Middle Podnistrovya were

finally integrated into administrative territorial structure of Moldavia in spite of all Polish attempts to cancel it. Thus, beginning with the year 1436, the term “Shypyn land” was not mentioned in the documents, perhaps, due to the fact that this name was not spread in Moldavia and because of Poland which was gradually leaving off its claims on these lands (“Shypyn land” is the name used by Polish diplomacy to mark northern regions of Moldavia). Considering this, in the mid-15th century the territory of “Shypyn land” remained under the rule of Moldavian voivodes.

Up to the middle of the XV century Shypyn land was divided into several states (“derzhava”: from Ukr. “hold”, “rule”) or volosts: Chernivtsi, Khotyn and Khmeliv headed by headmen (“starosta”) with the administration located in “horod” (castles): Tsetsyn (on the mountain in western suburbs of modern Chernivtsi), Khotyn (on the Dniester), and Khmeliv (localization has not been defined yet) which were mentioned in historical sources since 1395. Shypyn land bordered on dependent on Poland Ukrainian territories along the Colachyn River in the West and in the North it spread to the Dniester. Current archeological data affirm that except the territory between the Dniester and the Prut Shypyn land included the right bank of the Prut River up to the Siret and the Carpathians, in the East – up to the Cayutyna River (the former frontier of Halys-Volyn province and the steppe). In the XIV-XV centuries the population of Shypyn land was growing rapidly, new settlements were appearing, the Carpathian Mountains and hilly localities between the Prut and the Siret were getting inhabited.

Despite Lubovel agreement of 1412 between Poland and Hungary stipulating possible partitioning of Moldavian state, Polish part was not interested in realization of these intentions, on the contrary, it made considerable effort to keep territorial integrity of Moldavia vassal to Polish kingdom. Considering the actions of Polish and Hungarian politicians in Moldavian issue proves Polish government to demonstrate much busier activity as well as determination and constructiveness (solving certain territorial arguments, namely as to Shypyn land) in achieving strategic goal – providing Polish suzerainty over Moldavia.

Polish kingdom acted as a guarantee of Moldavia integrity and, on a large scale, Moldavian province independence. In the 30-s-50-s of the XV century the effectiveness of this union became apparent. The position of Polish politicians in this issue proved to be long-term as, in the long run, independent and integral Moldavia could become an obstacle on the way of Ottoman expansion which had become real threat for the countries of Central and East Europe including Polish kingdom since the middle of the XV century.

Keywords: *Shypyn land, Northern Bukovina, Moldavian State, military and political relations, Poland, Hungary.*

Актуальність теми пов'язана з багатьма аспектами історичного розвитку Буковини і Хотинщини – регіону, який у добу Середньовіччя намагалися загарбати потужні держави (Угорщина та Польща), що позначилося на житті населення краю. Ця обставина справляла суттєвий вплив на соціально-економічну, воєнно-політичну та демографічну ситуацію Буковини, що зазнавала періодичних і часто вельми динамічних змін. Окрім того, через розташування на перехресті важливих торговельних шляхів, а також на кордонах різних держав регіон неодноразово ставав ареною жорстоких війн. Цей фактор теж суттєво впливав на військово-політичне становище Буковини, яка згадується під назвою “Шипинська земля”.

З середини XV ст. землі у верхів'ях Сучави, Сірету, Верхньому Попрутті та Середньому Подністров'ї були остаточно інтегровані в адміністративно-територіальну структуру Молдавії, попри всі намагання Польщі її скасувати. Термін “Шипинська земля” – це назва, яку використовувала саме польська дипломатія для позначення північних районів Молдавії, тобто буковинських земель.

Мета нашої розвідки полягає у комплексному висвітленні, на основі аналізу джерел і монографічної літератури, воєнно-політичного становища Шипинської землі у період з 1350 до 1457 років.

Реалізація мети дослідження зумовлює розв'язання таких завдань: висвітлити дипломатичну польсько-угорську бороть-

бу за Шипинську землю у другій половині XIV – на початку XV ст.; дослідити, коли про неї згадувалося у різних джерелах; проаналізувати становище Шипинської землі у складі Молдавії.

До аналізу цієї проблеми чимраз більше звертаються дослідники. Розробкою даного питання займалися такі науковці як: О. Балух [12, 13], О. Масан [22-28], М. Кордуба [21], І. Новосівський [30], Б. Тимошук [34], І. Чаманська [36], К. Резакевич [37] та ін. Однак на сьогоднішній день ще не існує комплексного дослідження даної проблеми. Джерельну базу роботи становлять: Бистрицький літопис [2], грамоти молдавських господарів [1, 3, 6-8], „Літопис Землі Молдавської” Григорія Уреке [11], „Краківська хроніка Молдавії” [4], Хроніки [5, 9] та ін.

До середини XIV ст. територія сучасної Чернівецької області входила до складу Галицько-Волинської держави. Проте у результаті її розпаду і занепаду регіон між верхів'ями Сучави і Середнім Дністром потрапив під владу молдавських господарів. У низці джерел другої половини XIV ст., які відобразили польсько-молдавські та польсько-угорські відносини, територія нинішньої Чернівецької області згадується під назвою “Шипинська земля”.

Богдан I був основоположником династії і першим воеводою Молдавії. Існують деякі підстави вважати, що Богдан контролював і Шипинську землю. Після смерті останнього молдавський престол зайняв Лацко (Лацку), який правив з 1367 по 1374 р. Після смерті Казимира III, який прагнув приєднати землі Молдавії, династія Пястів перестала існувати, а владу в Польщі зайняв, за умовами польсько-угорської династичної унії, його союзник угорський король Людовік I, який правив як польський король з 1370 по 1382 р.

На 1368 р. припадає досить важлива подія для Сіре-то-Дністровського межиріччя. Польський історик Ян Длугош (1415 – 1480) вперше згадує про Шипинську землю, а саме при висвітленні подій, пов'язаних з походом польського короля Казимира III у Молдавію. Для нього це був формальний привід “по-

вернути” територію, яка раніше належала Галицькій землі, але в ході загарбання вона опинилася під угорською зверхністю [14, с. 224].

Йшлося саме про Шипинську землю – територію, розташовану між верхньою течією Сірету і Середнім Дністром. Ян Другош, описуючи цей похід, називає Шипинську землю “ворожою територією”, що межувала з Покуттям [41, с. 277]. Він писав, що 1359 р. у Молдавії помер воєвода Стефан, який мав двох синів – Петра і Стефана [5, с. 277]. Владу в країні захопив молодший син Петро, який опирався на “угорських намісників”. Його старший брат Стефан звернувся по допомогу до Казимира III, що і стало приводом до походу. Польське військо перейшло 30 червня кордон і вступило на Шипинську землю. Розгромивши дрібні молдавські загони, поляки заглибилися в “обширний і довгий ліс, який волохи називають Плонинами” і який являв собою “пущу пусту й неврожайну, не орану і не замешкану людьми” [5, с. 277]. Військо воєводи Петра наперед підрізало дерева вздовж лісової дороги і несподівано повалило їх на польські загони [5, с. 278]. Рицарство зазнало великих втрат, а ті, що вціліли, потрапили у полон до молдаван. Літописець також повідомляє, що воєвода Петро відбив польське вторгнення “за допомогою угорців” [11, с. 29 – 30]. Таким чином похід королівського війська в Шипинську землю закінчився цілковитою поразкою.

Сучасний румунський історик К.Резакевич акцентує увагу на тому, що датування цієї битви і її локалізація довгі роки залишались у польській та румунській історіографіях дискусійними питаннями і до кінця не визначеними. Румунський дослідник відзначає, що “Хроніці” Я.Другоша до кінця довіряти не можна. На сьогоднішній день більшість дослідників погодилися, що ця битва відбулася у 1368 р. [37, р. 74 – 75]. Опис цих подій був знайдений в одній “Хроніці”, присвяченій Молдавії, яку знайшов К.Резакевич у Кракові [4]. Він пропонує власну версію стосовно локалізації цієї битви, вважаючи, що вона відбулася на теренах Шипинської землі. Дослідник стверджує, що битва могла від-

бутися в гірському лісі на південь від Дністра, на схід у бік “Гір Плоніни”. У XIV – XV ст. у румунській топоніміці і на румунських мапах означена назва – “Гори Плоніни” – ідентифікується з територією, розташованою саме на Шипинській землі. До виділеного терміну згідно з історичною географією, в ті часи входили землі, які розташовувалися з обох боків головного шляху, що простягався уздовж р. Прут (її північної частини) через Снятин на Чернівці [37, с. 75].

Назву “Шипинська земля” почали вживати передусім поляки. Адже територія, на яку претендували і Польща, і Угорщина, не мала єдиного політичного і навіть адміністративного центру, оскільки таких центрів було три: Хотин, Цецин і Хмелів. Проте першою відносно значною оселею на шляху з польських володінь до Молдавії були Шипинці. Для польських дипломатів та населення Галичини територія, що лежала за Шипинцями й не мала власної назви, була землею Шипинською. За нею знаходилися густі ліси, звані “буковинками”, а ще далі на південь – Молдавська земля [28, с. 31].

В історіографії утвердилася думка, що Шипинська земля являла собою автономну українську територію у складі Молдавського воєводства. Проте у жодному із досліджень суть цієї автономії не розкрита, а реальність її нічим не аргументована. Зокрема, Б.Тимощук дійшов висновку, що “Шипинська земля – це частина Галицької Русі, яка з середини XIV ст. потрапила під владу молдавських бояр. У складі Молдавського воєводства вона деякий час зберігала автономію, яка поступово втрачалася” [34, с. 21]. За А.Жуковським, “Шипинська земля становила складову частину Галицького королівства; після його занепаду Шипинська земля короткочасно була незалежною (1340 – 1349 рр.), щоб від 1349 р. визнати зверхність Польщі. Ця незалежність була не досить уточнена, і Шипинська земля існувала при своїй самоуправі, щоб в кінці XIV ст. частина її підпала під Молдавію” [17, с. 30]. На думку М.Кордуби, “Шипинська земля до середини XIV ст. як автономне утворення належала татарам”, а “близько 1358 р. пере-

бувала вже у складі Молдавської держави” разом із Покуттям, яке належало їй до 1393 – 1394 рр. [21, с. 162, 164, 166, 171]. І.Новосівський вважав, що “разом із Покуттям опинилася у фактичному володінні Польщі і територія Буковини (...) після 1342 р., а у 1387 р. король Ягайло (Владислав II) захопив Галичину разом із частиною Буковини, щонайменше т. зв. Шипенецьку (Шипинську) Землю” [30, с. 850 – 851].

Б.Тимощук також вважав, що політичним центром Шипинської землі були Шипинці [34, с. 21]. Але йому опонує О.Масан, який переконаний, що Шипинці ніколи не були політичним центром одноіменної “землі”, як і Кути – центром сусіднього Покуття [22, с. 29]. Автор швидше схиляється до останньої версії, оскільки Шипинське поселення не згадується в документах як важливий населений пункт чи центр держави. Проте у XVI ст. він був широко відомим завдяки міжнародним ярмаркам, які там проходили.

Назва ‘Шипинська земля’ походила від села Шипинці (тепер одноіменне село Кіцманського району). Жителі розповідають, що назва походить від руського (давньоукраїнського) слова “шепча” – шипить, оскільки тут раніше знаходилися болота, які, коли проходили через них, шипіли [35, с. 187].

У Шипинській землі здавна проживало русинське (українське) населення. Особливо багато українських поселень існувало між Дністром і Прутом, у верхів’ях рік Сучава і Сірет. Ці поселення склалися з 25 – 30 жител кожне і в них проживало більше 30 тис. чоловік, або близько 30% усього населення Молдавії [19, с. 342].

Північні володіння Молдавського воєводства, названі поляками “Шипинська земля”, склалися з трьох волостей: Хотинської, Цецинської та Хмелівської. Волосні центри водночас були і оборонними пунктами. У грамотах вони називалися “градами”, тобто укріпленими поселеннями. Це підтверджується й археологічними матеріалами [34, с. 23].

Десь наприкінці 1377 р. – на початку 1378 р. господарський

престол у Молдавії зайняв Петру I Мушат, який формально визнав себе васалом угорського короля Людовіка I і відповідно його намісника у Галичині Володислава Опольського [26, с. 65]. Можна стверджувати, що Шипинська земля потрапила під владу новообраного господаря [22, с. 35].

Смерть Людовіка I, а також затяжна криза центральної влади в Угорщині призвели до зміни зовнішньополітичного курсу Молдавії, тобто переорієнтація її на Польське королівство [16, с. 75]. Союзний характер відносин між Польщею і Молдавією підтверджують і умови позички, наданої воєводою Петру I Владиславу II. Ця позика була доказом того, що Шипинська земля належала до Молдавської держави. У січні – лютому 1388 р. король Польщі у молдавського господаря “позичав 4 тисячі рублів фряжського срібла” і зобов’язувався повернути їх через 3 роки. У разі неповернення кредиту Петру Мушат, його брат Роман та їхні нащадки отримували у заставу місто Галич із волостю з правом користуватися нею доти, поки король не віддасть усі 4 тис. рублів [1, с. 22-23]. Отже, якби Шипинська земля в цей час належала Польщі, то саме її король віддав би як предмет застави. З огляду на це, Шипинська земля повинна була перебувати поза межами володінь польської корони. Із цього випливає, що нею міг володіти тільки воєвода Молдавії.

Свідченням того, що Шипинська земля входила до складу Молдавського воєводства і в наступні роки, може бути охоронна грамота з дозволом будь-коли їздити до Сучави у супроводі своїх людей, видана 3 січня 1397 р. новим воєводою Стефаном I подільському державцю Спитку з Мельштина [8, с. 616]. У документі серед бояр-гарантів також згадано ім’я тодішнього старости Хотина – “Stephanus de Chotin”, тобто Степан Хотинський. І це не випадково, тому що першою фортецею на шляху з Кам’янець до Сучави був Хотин, а далі шлях проходив через хотинську частину Шипинської землі [22, с. 37].

У 1400 р. розгорнулася боротьба за господарський престол між сином Петру Мушата – Івашком та Олександром – сином Рома-

на Мушата. Шукаючи допомоги у Польщі, Івашко склав васальну присягу на вірність королю Владиславу і князю Вітовту 9 грудня 1400 р. Він обіцяв “отступит” королю польському Владиславу II “Шипинську землю разом з всіма городами, що є в ній, до старої границі”. Це свідчить, по-перше, що вона перебувала під владою молдавського господаря, і, по-друге, що польська сторона проявляла до неї особливий інтерес. У даній грамоті ця територія вперше згадана під назвою Шипинська земля. Під нею слід розуміти область за селом Шипинці, а отже Північну Буковину [20, с. 11].

Поляки і раніше вимагали від молдавських воєвод Шипинську землю, але їхні вимоги не були аргументованими, бо цю територію першими здобули після занепаду Галицько-Волинської держави воєводи Молдавії, тому Польща не мала підстав “повертати її назад” [14, с. 226].

На початок XV ст. внутрішньополітична ситуація в Молдавському воєводстві стабілізувалася. Тут з 1400 р. утвердилася влада Олександра – сина колишнього воєводи Романа I Мушата, який володарював упродовж тридцяти двох років. За господарем Олександром I закріпилося прізвисько “Добрий” [12, с. 175]. В цей час Шипинська земля перебувала під владою молдавського господаря.

Інтенсивність польсько-молдавських відносин на початку XV ст. була пов’язана також з тим, що між Польщею і Литвою, з одного боку, та державою Німецького ордену в Пруссії, з другого, назривала війна. Союзницею останньої наприкінці 1409 р. стала і Угорщина, яка виступила не лише проти польсько-литовського блоку, а й проти Молдавії [31, с. 36 – 37]. Бойові дії між військами Польщі і Німецького ордену розпочалися 16 серпня 1409 р. [23, с. 96]. О.Масан та А.Федорук вважають, що загін “волохів” Олександра I Доброго, направлений Владиславу II, складався з 800 воїнів. Вони довели, що формування цього загону відбувалося передусім у Шипинській землі, яка була єдиним регіоном, що не потребував ретельного захисту, бо ця територія межувала із союзною на той час Польщею [27, с. 62].

Свідченням того, що і після 1411 р. Шипинська земля належала до складу Молдавії, є роздача земельних наділів господарем Олександром I своїм боярам та родичам, зокрема: у 1412 р. – “Вишня Чернавка”, у 1413 р. – “Великий Кіцмань з присілками” та ін. [7, с. 98, 101 – 102].

Незважаючи на суперечки після Грюнвальдської битви, Владислав II змушений був зблизитися з Угорщиною, тому що її король став ще й імператором Священної Римської імперії. Зустріч двох королів закінчилася підписанням у Любавлі договору про мир і союз – 15 березня 1412 р.

Щодо Шипинської землі в союзній угоді було сказано наступне: “(...) великі ліси, які називаються Буковиною, розташовані між цією землею Молдавії і Шипинською землею, починаючи від гір або угорських королівських Альп, тягнувшись уздовж Сірету до іншого, меншого, лісу, що називається Буковиною, аж до ріки Пруту, повинні бути поділені посередині (...)” [6, с. 485 – 486]. Досить цікавим видається той факт, що дана союзна угода чітко розрізняла Шипинську і Молдавську землі, вказуючи на природний рубіж між ними, тобто на лісові масиви Великої і Малої Буковини, які були розташовані уздовж Верхнього Сірету та Сірето-Прутського вододілу [22, с. 39]. Це й була “стара границя” Шипинської землі, згадана у документі воєводи Івашка від 9 грудня 1400 р. [22, с. 39]. Отже, згаданий вище уривок свідчив про розширення кордонів Шипинської землі: на заході її межа йшла між Снятином і Хмелевом; на сході кордоном була лінія, що сполучала Хотин із Сіретом; на півдні вона простягалася до лісів, розташованих над Прутом і Сіретом; на півночі – сягала Дністра. Отже, Любавельська угода давала можливість Польщі загарбати Шипинську землю та деякі молдавські території.

Слід відзначити, що Шипинська земля була порівняно заселеним краєм. Її населення на початку XV ст. могло налічувати більше 13 тис. осіб, що дозволяло сформувати досить значну армію [32, с. 94 – 96].

З середини 20-х років XV ст. становище Молдавського воєвод-

ства почало ускладнюватися. Воно пов'язане з активізацією Угорщини, яка звинувачувала господаря Олександра I у співпраці з турками. Це пояснювалося спробами втягнути Польщу та Молдавію на боці Угорщини у війну з османами. З іншого боку, король Сигізмунд I домагався виконання умов Любовельської угоди 1412 р. щодо поділу Молдавії. Але бажаних результатів цієї дії так і не дали.

Проте на початку 30-х років XV ст. у відносинах Польщі та Молдавії сталися значні зміни. У цей період простежується зближення господаря Олександра I Доброго із Свидригайлом, який намагався зайняти Литовський великокняжий престол по смерті Вітовта в 1430 р. Влітку 1431 р. Олександр I, допомагаючи Свидригайлу, напав на Покуття, а також на Галицьку та Кам'янецьку землі, спустошивши частину Поділля і спаливши Снятин та Коломию [9, с. 610]. Військові загони подільських магнатів на чолі з братами (Міхаїл, Дмитріх та Мужилію) Бучацькими наздогнали військо господаря Олександра I при переході через річку Дністер і розбили його, в результаті чого було захоплено Шипинську землю разом із Хотиним [36, с. 72].

1 січня 1432 р. помер господар Молдавії Олександр I. Налагоджувати зв'язки з Польщею довелося його сину Іліяшу, який, очевидно, певний час мусив рахуватися зі Стефаном (Стецьком) як титулованим співправителем. Взимку і навесні 1433 р. відбулися польсько-молдавські прикордонні сутички, які проходили, безперечно, і в Шипинській землі [22, с. 40]. У результаті невдачі у цих сутичках Іліяш уже в травні змінює зовнішньополітичний курс і шукає шляхи примирення з польським королем [13, с. 38]. Причиною зміни зовнішньополітичного курсу Іліяша був виступ його зведеного брата Стефана, який теж претендував на молдавський престол [22, с. 40 – 41]. Боротьба, яка розпочалася між ними, вилилася у громадянську війну. Вона тривала чверть століття, а її наслідки були негативними передусім для Шипинської землі.

У жовтні 1433 р. відбувся державний переворот, у результаті

якого Стефан захопив Сучавський престол [2, с. 25]. Він 13 грудня 1433 р. уклав договір з Польщею, згідно з яким визнав себе васалом Владислава II [8, с. 654 – 657]. Окремим актом король оформив повернення господареві Шипинської землі [8, с. 660 – 661]. Отже, є підстави вважати, що протягом 1432 – 1433 років ці фортеці перебували у польських руках.

За цим актом “города Цецин і Хмелів” з відповідними волостями були надані Стефану II у спадкове володіння, але у випадку непокори молдавського господаря або його зради король Владислав II міг взагалі відібрати ці волості. Хотинська волость не згадувалася тому, що цим документом Польща закріплювала своє верховенство над тими землями, які межували з нею, тобто за Цецинською і Хмелівською волостями, адже Хотинська волость межувала з Поділлям. Ця обставина і пояснює відсутність у документах назви “Шипинська земля”.

Внаслідок активних боїв у серпні 1435 р. у воєводстві запанувало “двовладдя”, в результаті чого Молдавія була розділена навпіл: господар Іліяш отримав у своє володіння Верхню, тобто північну Молдавію (“Цара де сус”) з резиденцією у Сучаві, до складу якої входила і Шипинська земля, а Стефан II отримав Нижню, південну частину з резиденцією у Васлуї [3, с. 122; 8, с. 681 – 682].

Після тривалих переговорів з польським урядом 19 і 23 вересня 1436 р. Іліяш I склав новому королю Польщі Владиславу III (1434-1444 рр.) васальну присягу у Львові, а також підписав грамоту, якою “дає, дарує і повертає” польському королю “землю Шипинською, которую Молдавська земля от корони мала, з городами (...) Хотинь, Цецунь і Хмеловь, і зі всіма волостями, містами і селами (...)”, як компенсацію “на віки вічні” [8, с. 706 – 707; 36, с. 97]. Проте до реальної передачі Шипинської землі справа так і не дійшла. На чолі її волостей залишалися молдавські старости – Мануїл у Хотині та Щефул у Цецині.

Боротьба двох братів і претендентів на господарський престол тривала до весни 1443 р., коли воєвода Стефан II за допомогою свого брата Петра, здобувши перемогу над Іліяшем, вигнав його з

країни [13, с. 41]. Проте територія Шипинської землі залишалася під владою княгині Маринки (дружини Іліяша). Вона була передана їй воєводою Іліяшем, який вживав заходів щодо недопущення її анексії, бо не був упевнений у збереженні влади. Пізніше був знайдений компромісний варіант і княгиня Маринка поступово зняла свої претензії на неї [28, с. 32 – 33]. Надання Шипинської землі Іліяшем своїй дружині чи намагання останньої у 1444 р. обміняти отримане на володіння в Польщі суперечили будь-якому “самостійному” чи “автономному” статусу даної землі.

Щодо приналежності цієї території до воєводства у період господарювання Стефана II свідчить і те, що воєвода відновив надання своїм боярам земельних володінь у цій землі. Зокрема у грамоті від 5 квітня 1445 р. господар надав логофету Михайлу “пустинне місце, поблизу лядського кордону, на ім’я селище Гаврилівці” [8, с. 219]. Факт запусіння сіл на польсько-молдавському кордоні був наслідком збройних конфліктів, які відбувалися періодично, починаючи зі смерті Олександра I Доброго. Тому не дивно, що 25 січня 1446 р. молдавський воєвода підтвердив новою грамотою на володіння цього села, яке Михайло “від запусіння осадив” [8, с. 238].

Але в цей час на політичну арену виходить новий претендент на господарський престол, третій син Олександра I Доброго, Петро. У результаті боротьби між Стефаном II і Петром II перемогу здобув останній, який влітку 1447 р. зайняв воєводський престол. Однак ця подія викликала негативну реакцію з боку нового короля Польщі Казимира IV Ягеллончика (1447 – 1492 рр.) [18, с. 97]. Він протиставив новому воєводі свого двоюрідного брата, сина екс-воєводи Іліяша – Романа. 13 липня цього ж року за підтримки валаського воєводи Влада Дракула Роман полонив і стратив колишнього воєводу Стефана II [36, с. 104]. Проти нього виступив молодший брат Іліяша і Стефана II – Петро. Тож Роман втік до Кам’янця.

Отже, на господарський престол претендували уже двоє: з одного боку – Роман II, з другого – його дядько Петро II. Останній

закріпився у Цецині. Звідси він вислав листа на ім'я подільського старости Д.Бучацького, пропонуючи йому відновлення союзних відносин [10, с. 184]. До речі, оригінал цього листа, датований 23 грудня 1447 р., був знайдений не так давно у Варшаві в Архіві давніх актів. Поки що це єдиний документ, написаний безпосередньо “у Цецуни” і водночас – найдавніший із чернівецьких документів.

Їхня боротьба тривала до літа 1448 р., коли несподівано помер Роман II. Через деякий час господар Петро II змушений був визнати себе васалом польського короля Казимира IV і скласти йому васальну присягу на вірність 22 серпня того ж року у Хотині [8, с. 733 – 735, 737 – 738]. Проте у жовтні 1448 р. несподівано помер і Петро II. На початку 1449 р. на господарський престол стає малолітній Олександр II – син Іліяша та двоюрідний брат Казимира IV. І. Чаманська вважає, що “на початку 1449 р. у Хотині та інших найважливіших молдавських фортецях перебували польські гарнізони” [36, с. 109]. Однак і він довго не затримався на престолі, бо вже восени 1449 р. владу в Молдавському воєводстві захопив ще один син, можливо, позашлюбний, Олександра I Доброго – Богдан II [11, с. 43]. Він 11 лютого 1450 р. підписав договірну грамоту з правителем Угорщини Янушем Хуньяді про взаємодопомогу, визнаючи себе угорським васалом [8, с. 749 – 752; 31, с. 64]. Проте навесні до Молдавії вступило польське військо, яке потрапило в засідку й зазнало втрат, не виконавши завдання [9, с. 711; 33, с. 30]. Поляки у вересні 1450 р. через Хотин вдруте вдерлися вглиб воєводства, й цього разу зазнали поразки. Однак, як зазначає О.Масан, “Олександр з матір'ю і прибічниками закріпився на Шипинській землі” [33, с. 48].

У жовтні 1451 р. Богдан II був убитий новим претендентом на молдавський престол Петром, якого нарекли Ароном [13, с. 44]. Він теж був сином экс-воєводи Олександра I Доброго. Петро Арон порозумівся із прибулим з Польщі Олександром II та визнав його співправителем, а також гарантував його матері княгині Маринці пожиттєве володіння Шипинською землею [33, с. 30].

У результаті цієї міжособної боротьби територія Шипинської землі як прикордонний район зазнала значних спустошень. Підтвердженням цього є угода від 27 жовтня 1452 р., в якій йдеться про продаж логофету Михаїлу земель боярина Маня Глобниковича: “селища свої запустілі, що лежать на границі і мають назву Іванківці, Погорілівці, Хатчинці (...), пан Михаїл має ці села держати і осадити, і млини і стави чинити” [8, с. 422]. А вже в 1453 р. господар Олександр II підтвердив право пана Михаїла над усіма його селами, більшість з яких розміщувалися в Шипинській землі, зокрема: “Вище нашого города Хотина одне село на Дністрі на ім’я Рашковци (...) і вище від Будилчі на ім’я Ширівці (...)” [8, с. 472]. Свідченням того, що Шипинська земля продовжувала залишатися під владою молдавського воєводи, є те, що у даній грамоті вказано “нашого города Хотина”. “Нашого” означало молдавського, а Хотин був однією із твердинь Шипинської землі, що належала Олександрові II, який і видав дану грамоту.

Але політична ситуація в Молдавському воєводстві різко змінилася зі смертю господаря Олександра II. На молдавському престолі восени 1455 р. утвердився Петро Арон, який почав налагоджувати відносини з Польщею. 1 жовтня 1455 р. до Молдавії прибуло польське урядове посольство. Зустріч послів із господарем відбулася “під Хотином”. Воєвода та його бояри обіцяли, наслідуючи своїх попередників, бути вірними королю й короні “до нашої смерті” [8, с. 774]. За цією угодою Хотин і його фортеця залишалися у складі Молдавського воєводства, як і решта Шипинської землі.

29 червня 1456 р. у Сучаві відбувалися польсько-молдавські переговори, на яких обговорювалися проблеми Шипинської землі. На них про Шипинську землю було сказано: “Хотинські і Цецинські” волості. Як відомо, вона складалася з трьох волостей: Хотинської, Цецинської і Хмелівської. Замість Хмелівської волості було зазначено: “інші дібра” [8, с. 781 – 782]. І це не дивно, бо десь із середини XV ст. (остання згадка про Хмелів відноситься до 1444 р.) “город” Хмелів як фортеця припинив своє існування,

а відповідно із ним була скасована однойменна волость, яка була приєднана, на думку автора, до Хотинської.

Ще одна твердиня Шипинської землі, а саме замок-вежа на горі Цецин, як центр окремої адміністративної одиниці “Цецинської держави”, теж проіснував до середини XV ст. Під час внутрішніх усобиць 30 – 50-х рр. він зазнав сильних руйнувань, мабуть, унаслідок потужного вибуху. Адже проти нього могла застосуватися й артилерія, яка на цих землях уперше була використана 1393 р. Надалі згадок про Цецин у документах немає [24, с. 131; 25, с. 58]. У результаті цього була ліквідована і Цецинська волость, а її новим адміністративним центром стають Чернівці, тобто була утворена Чернівецька волость [14, с. 233; 15, с. 27, 31; 29, с. 47]. Таким чином молдавський господар провів “свого роду адміністративно-територіальну реформу”.

Свідченням того, що Петро Арон на теренах Шипинської землі утворив дві волості (Чернівецьку і Хотинську) замість трьох колишніх (Цецинської, Хотинської та Хмелівської) є господарська грамота від 1 квітня 1457 р. [8, с. 809 – 810]. Це була угода, укладена між молдавським воєводою і урядовцями сусідніх територій Польщі (Бартошем і Мужилом Бучацькими). За нею Петро Арон призначив “на границі у Хотинській та Чернівецькій волості двох панів справедливих і іменованих, (...) аби один був старостою хотинським, а другий чернівецьким уставичем” [8, с. 809 – 810]. У результаті “уставичні” старости виконували адміністративні функції та контролювали стосунки у прикордонній зоні з метою підтримання миру, спокою і справедливості. Отже, такі нововведення в умовах ускладнення міжнародного становища в регіоні відкинули у небуття проблему Шипинської землі і саму її назву.

У період міжусобної боротьби, яка охопила Молдавію в 30 – 50-х роках XV ст., Польща посилила втручання у внутрішньополітичну боротьбу, підтримуючи одних претендентів на престол проти інших і використовуючи цю ситуацію для більшого узалежнення воєвод як васалів Польської Корони. З 1436 р. термін “Шипинсь-

ка земля” перестає згадуватися у документах, можливо тому, що ця назва не набула поширення у самій Молдавії, а ще тому, що Польща поступово знімає свої претензії на ці землі, адже “Шипинська земля” – це назва, яку використовувала саме польська дипломатія для позначення північних районів Молдавії. Зважаючи на це, на середину XV ст. територія Шипинської землі залишалася під владою молдавських воєвод, попри всі домагання Польщі її скасувати.

Джерела та література: 1. Акты, относящиеся к истории Западной России / [Собранные и изданные Археографическою комиссиею]. – СПб.: б. и., 1846 г. – Т.1: 1340 – 1506 гг. – 414 с.; 2. Бистрицкая летопись 1359 – 1507 гг. // Словяно-молдавские летописи XV – XVI вв. – М.: Наука, 1976. – С. 24 – 34; 3. Исторические связи народов СССР и Румынии в XV – начале XVIII в.: Документы и материалы: в 3 т. – М.: Наука, 1965. – Т.1. – 364 с.; 4. Cronika Moldovei de la Cracovia. Sec. XIII – începutului sec. XVII / Ed. de C.Rezachevici. – București: Meronia, 2006. – 238, 37 p.; 5. Dlugossii J. Historiae polonicae libri XII / [Cura A.Przedzdiecki]. – Cracoviae: Czas, 1877. – Т. III. – 711 p.; 6. Documente privitoare la istoria Românilor. 1346 – 1450 / [Culesce de E.Hurmuzaki]. – București: s.e., 1890. – Vol. I., partea 2. – XLVIII, 889 p.; 7. Documentele moldavenești înainte de Ștefan cel Mare / [Publ. de M.Costăchescu]. – Iași: Viața Românească, 1931. – Vol.1. – XXXV, 557 p.; 8. Documentele moldavenești înainte de Ștefan cel Mare / [Publ. de M.Costăchescu]. – Iași: Viața Românească, 1932. – Vol.2. – XXV, 956 p.; 9. Kronica Marcina Bielskiego / [Wyd. K.J. Turowskiego]. – Sanok: K.Pollak, 1856. – Т.1. – С. 1 – 699; 10. Șimanschi L., Ciocan N. Acte slavone inedite, din anii 1443 – 1447, privind istoria Moldovei / L. Șimanschi, N. Ciocan // Anuarul institutului de istorie și arheologie “A.D. Xenopol”. – Iași, 1974. – Vol.11. – P. 173 – 185; 11. Ureche G. Letopisețul Țării Moldovei (...) de la Dragoș-vodă pîna la Aron-vodă / [Ureche G.] // Ureche G., Costin M, Naculce I. Letopisețul Țării Moldovei...: Cronici / Îngr. textelor, glosar și indici de T. Celac. – Chișinău: Hyperion, 1990. – P. 23 – 118; 12. Балух О. Історія північної частини Буковини у контексті молдавсько-польських військово-політичних відносин за часів Олександра I Доброго (1400 – 1432 pp.) / Олексій Балух // Питання історії України: Зб. наук. праць / наук. ред.. В.М.Ботушанський. – Чернівці: Технодрук, 2008. – Т. 11. – С. 175 – 181; 13. Балух О.В. Особливості польського сюзеренітету над Молдавією та військово-політичне становище її північних волостей у період князівських міжусобиць 30 – 50-х років XV ст. / Балух Олексій Ва-

сильович // Сумська Старовина: Всеукраїнський науковий історичний журнал / під ред. Звагельського В.Б. – Суми: Сумський державний університет, 2008. – № XXIV. – С. 37 – 48; 14. Боднарюк Б.М., Масан О.М. Шипинська земля в міжнародних договорах кінця XIV – першої половини XV ст. / Б.М. Боднарюк, О.М. Масан // Питання історії України: Зб. наук. статей. – Чернівці, 2000. – Т. 4. – С. 221 – 237; 15. Буковина: історичний нарис / [відп. ред. В.М. Ботушанський]. – Чернівці: Зелена Буковина, 1998. – 416 с.; 16. Греков И.Б. Восточная Европа и упадок Золотой Орды (на рубеже XIV – XV вв.) / И.Греков. – М.: Наука, 1975. – 519 с.; 17. Жуковський А. Історія Буковини / Аркадій Жуковський. – Чернівці: Час, 1991. – Ч.1: до 1774 р. – 120 с.; 18. Зашкільняк Л.О. Історія Польщі: від найдавніших часів до наших днів / Леонід Зашкільняк, Микола Кричун. – Львів: ЛНУ ім. Франка, 2002. – 752 с.; 19. История Молдавской ССР: В 6-ти т.: [Гл. ред.: И. Царанов, Д.М. Дратнев, В.И. Жуков и др.] – Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1987. – Т.1. – 416 с.; 20. Кайндль Р.Ф. Історія Чернівців від найдавніших часів до сьогодення: [пер. з нім. В. Ю. Іванюка]. – Чернівці: Зелена Буковина, 2005. – 300 с.; 21. Кордуба М. Молдавсько-польська границя на Покутю до смерти Стефана Великого / Мирон Кордуба // Науковий збірник присвячений професорови Михайлови Грушевському. – Львів, 1906. – С. 158 – 184; 22. Масан О. Буковина як об'єкт міжнародних відносин з давніх часів до 1774 р. / Олександр Масан // Буковина в контексті європейських міжнародних відносин (з давніх часів до середини XX ст.): [Кол. моногр.; В.М. Ботушанський, С.М. Гакман, Ю.І. Макар та ін.; за заг. ред. В.М. Ботушанського]. – Чернівці: Рута, 2005. – С. 9 – 168; 23. Масан О. Вплив суперечностей між Польщею та Прусією на міжнародне становище Шипинської землі / О.Масан // Буковинський історико-етнографічний збірник. – Чернівці, 2000. – Вип. 2. – С. 95 – 100; 24. Масан О. Середньовічний Цецин в історіографії XIX – початку XXI ст. / Олександр Масан // Питання історії України: Збір. наук. статей. – Чернівці, 2006. – Т. 9. – С. 128 – 132; 25. Масан О. Цецинська держава. (З історії давньої чернівецької околиці) / Олександр Масан // Буковинський журнал. – 2007. – Ч. 1. – С. 47 – 59; 26. Масан О. Чернівці: перша писемна згадка на тлі історії міста в XV – на початку XVI ст. / О.Масан // Буковинський журнал. – 2006. – Вип. 2. – С.63 – 74; 27. Масан О., Федорук А. Русько-молдавський загін в битві під Грюнвальдом (з історії міжнародних зв'язків населення Буковини на початку XV ст.) / О.Масан, А.Федорук // Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології: Зб. наук. праць. – Чернівці, 2003. – Т. 2 (16). – С.59 – 67; 28. Масан О.М. Шипинська земля: передісторія, устрій та статус / Олександр Масан // Вісник Центру буковинства. Серія історична. – Чер-

нівці, 1993. – Вип. 1. – С. 24 – 35; 29. Нариси з історії Північної Буковини: [відп. ред. Ф.П. Шевченко]. – К.: Наука, 1980. – 338 с.; 30. Новосівський І.М. Буковина в міжнародних договорах / І.Новосівський // Буковина – її минуле і сучасне : [під ред. Ф.Квітковського, Т.Бринзана, А.Жуковського]. – Париж – Філадельфія – Детройт: Зелена Буковина, 1956. – С.849 – 869; 31. Очерки внешнеполитической истории Молдавского княжества (последняя четверть XIV – начало XIX в.) / Под ред. Д.М. Драгнева. – Кишинев: Штиинца, 1987. – 464 с.; 32. Полевой Л.Л. Очерки исторической географии Молдавии XIII – XV вв. / Л.Полевой. – Кишинев: Штиинца, 1979. – 204 с.; 33. Сперальский З. Молдавские авантюры / З.Сперальский / Пер. с польск. и примеч. Н. Малутиной-Конколь. – Бэлць: б.и., 2001. – 192 с.; 34. Тимощук Б.О. Шипинська земля за археологічними даними / Борис Тимощук // Минуле і сучасне Північної Буковини. – К., 1973. – Вип.2. – С. 2 – 26; 35. Фішер Е. Топографічний опис населених пунктів / Едуард Фішер / Пер. з нім. Андрійця Ф.С., Ква-сецького А.Т. // Зелена Буковина. Серія „Історія і краєзнавство”. – 2000. – №1 – 2. – С. 81 – 201; 36. Czamańska I. Mołdawia i Wołoszczyzna wobec Polski, Węgier i Turcji w XIV i XV wieku / Iłona Czamańska. – Poznań: Państw. Wyd. Naukowe. UAM, 1996. – 369 s.; 37. Rezachevici C. Istoria popoarelor Vecine și Neamul Românesc în Evul Mediu / Constantin Rezachevici. – București: Editura Albatros, 1998. – 345 p.

УДК [94(477.85): 271.2] „14/20”

Михайло ЧУЧКО

**ПРАВОСЛАВНА ЦЕРКВА В ЖИТТІ ЧЕРНІВЧАН
(з XV ст. до сьогодні)**

Стаття присвячена розвитку церковно-релігійного життя православної спільноти в Чернівцях. Висвітлено історію будівництва православних храмів у місті починаючи з XV ст., вказано на їх підпорядкування Радівецькій єпископії. Окрему увагу зосереджено на обставинах перенесення єпископської кафедри до Чернівців та підпорядкування Буковинської єпархії Карловицьким митрополитам, а відтак створення в 1873 р. окремої Буковинсько-Далматинської митрополії з архієрейською кафедрою в Чернівцях. Розкрито структуру та подано статистичні дані по Буковинській митрополії.

Описано православне церковне будівництво в Чернівцях у австрійський та румунський періоди. Проаналізовано стан цер-